

Pokolkerék

– Mi végre ásunk itten, a sáringi morotva közepében?! – kiáltá egy rab Sápérddel szemben Ciprián hajnalán, mielőtt a Pancsa rouage keletnek fogna forogni, s a Nap aranya elvakítná a taposók szemét. – A végre, hogy a rabnép pohánka mellé szalonnát egyék – válaszlá az rouage aljáról félke-zű Naum. – Was sagt er, warum? – kérdé Jákob, kinek falva Kernyenzis. – Semmi cél, ez itt a nemezis, hallám Nikodémtól, véle Naum testvérbarát-ságban vala. – Nem biz’ a – tanogata a martról egy hang dörögve – , mihent az új víz odaér keletre ez mocsolyákat egy folyóba vezetve, a pórnépnek is léssen itten eljövendő jó üdőkben élése, éhszükséget feledése friss földeken. Erre sok rabok dühbe kergülének és rekedésig káromkodának, sokáig ocs-mányul ígven kutyáskodának, ámde kik az martról kiáltóhoz bizodalom-mal valának, szó nélkül keresztet vetének, mihent lábuk a pedálra tevék. És szünetlen forgott mind az öt kerék, mind, miknek kerengését mi, rabok ösmerénk, és a fönnebbi és alábbi martokon is, miket mások taposának, mások, kiknek orcáját mi soha meg nem tekintheténk, és elterjede híre, hogy az rouage-ok nyomában följobbul a világon-lét.

Böjtelőhavában, ez már 1801-ben történt volt, a rabok fele sárgakórban megholt. Bálint estején a tolvajosi kőházba parancsolának, asztala körött húsz chyrgusok gyógyító plánumokat agyaskodának, keserő porokat osztogatának, és a kunyhójukba kolcsolt elsárgódókkal tetűt etetőknek orcájába kiáltozának. – Nékem osztán ordéhattok – szólalt meg mellettem a Fodrász –, láttam volt, mint gyilkolt a posláz, midőn forró friss kenyérral gyógyítandó körülraktatok száz rázkódó hajcsárt és polizeit! Csitítám. Hallgata rám. Lehet, hogy irántam érzett gyűlölségét végre elrontám? Örömmel ezt gondolám. Csipcsó felé indulánk, hol a sásasban

ispotályt nyitának, és a gyógyítást a Fodrászra – egy szót se szólt hozzám –, két felcserre és reám bízták. Lazul a sors keze, magamnak ezt mondtam, mert a fatörzsek csonkolásán a remanci földnyílásnál igencsak megfáradék, s mi volt még erőm maradék, szívest az orvosló Fodrászt segélni fordítám. Edömér király napjának estején, midőn az elholtakat ama lazarettből mindet kihordánk, s az élők lázborzalmát szárasztott sáringi füvekből rotyogtatott nedűvel enyhítgeté a Fodrász, hozzám, ki nyomában a nedűs csöbröt hordám s parancslásit, akár csatázatban a hadfi a vezénylő szót, testem-lelkem figyelmével hallgatám, váratlan ígyen szóla: – Besúgásid és minden cselszövényid megbocsátám. És mielőtt denunciáns voltomat ösmét tagadnám, szívömlengését tiszta orcával ígyen folytatá: – Mert én még több rosszakat cselekvék, enmagamat folytonvást bűnbe hozám, mert gyógyítani nem tudván – a seborvosi tudományt soha meg nem tanulám – mégest annyi kezeket s lábakat levágván oly sok társinkat elgyilkolám, műtételeim sorban elrontám, a hasfájókat akaratlan is mérges fűvel itatám, a váltólázásoknak hibás gyógyírt adék, s magaveti módon gyógytudományomat mégest tovább fitogtatám. Érted-é már? Náladnál galádbb vagyok, Lothár. – De gyógyítási próbálatod nemes vala, válaszolám, orvosszereddel sokunkat a túlonlét küszöbéről visszahoztál, és kikben már alig mozgott a lélek, fájdalmat könnyítve hozzájuk reményes szóval szóltál.

Az éjjel az Chenal közepében valék. Pokolkíntól reszketék. Az sárga vízből folyvást kortyolgaték, s véle bé nem telheték, szomjúhozó barom lafál ígyen, hahogy nyári délben pocsvízre talál a hosszú terelésben. És árnyakat láték, lón a valóból karagöz játék. Az ég világítükör vászón vala, s rajta a Nap világla s a karagöz dzsinn a Fodrász maga, s én ott fönnön állék, hosszú árnyék, és a dzsinn a vászónra ösmeretlen urat hoza, haja tuskés vala és orrlíkából szőr nyúla, és ama árnyék vékony uras hangon hosszan finomkoda, jöjj vélem, nem bánod meg, s kezemért nyúla, mire véle sebtén összeverekedék. – Hej, hamuházi! – kiáltá a Fodrász, hogy minket széjjelválaszta –, hej, az anyját, az asszonyát, lányát, kancáját, kályhája csövet, ólbéli libáját, polcon álló hangszerét, ládáját, kosarát, selymét, vásznát, száját, orcáját, orrát, szemét, a simáját, a laposát, mind, amit Lothárral a hátamra vettem, úgy ringattam, s e világba visszahoztam! – kiáltozá. – Ki volt ez, kérdém, eme délben ki volt, ki ily nagyot árnyékola? – Maga a Halál – a Fodrász ígyen válaszola –, csakhogy a verekedésben keze megkucoroda és más tájakra futamoda, tevé hozzá.

Gyepesi tanyánkról, mi már közel esett az Angyalos Kőhöz, távozásom szigorral tiltá a Fodrász, halálba tántorogsz, ha innen kimászkálsz, mondá, s füzetkém jó helye felől biztosíta, ám amint gyógyító útját más-

felé folytatá, ajtóm nagysebtén kinyitám, s akár haza ha jár a lélek, Angyaloshoz lebegék. Másuva hová is mehetnék? Téntám s pennám nehezen találám, jól elrejté a Fodrász, midőn vadonnúj irhába tekeré liberkéem. A fentieket most nagysebtén íram, hogy gondolatim folytathatván és be-tűim alól ösmeretet meríteni adván a jövendő pillanatait e helyre vezet-ném. Eztán nemfolyvást csupán ezen jár majd elmém. Mindazonáltal, ha fogy... (az írás itt megszakad, a diáriumból két lap és a következőnek fele hiányzik. E fejezet az elmosódott tinta miatt helyenként nehezen olvasható, a papír több helyütt sérült, égés nyomai láthatók rajta.)

Pünkösöd havának második napja A. Domini 1802. Az ásózók és a hajcsárok és az inzsellérek s a polizeiok a munkát két hete letevék. A chenalepítési rotaforgatás végidejéről igen kevés tudomást szerzék, mert esztendőt s két hónapot hagymázban feküvék a Fodrász kunyhájában, hol a lázborzalomtól agyam csaknem halálba kábult. S hogy ma, Atanász napján ez világba kilépek, senkit föl nem ösmerék, de csakúgyan minden társim ösmeretlen rabnak tartának. Orcánkra sötét ráncokat húza az üdő, fejünkre ráfújt a dér. És csöndhelyére Angyaloshoz visszatér, mi mást tehet a rab, ki oly sok türelmes üdőket pazarla elmélkedvén tollnoki merénykélén. Soká keresgélém téntám, tollam, füzetkém, mi-nek oka az, hogy a rommaradék alatt túl mélyre rejtém. És hajnalt ez dombról szertetekinték, és a látmánytól lélekfönséget érzék: gáttöl-tés által szorongatva, a Túlnani Törvények Terét általszelve úgyan ra-gyog az Chenal, akárha aranyat fogtak volt önteni végetlen mustrába. Csakhogy körkörött levetközöde a világ: erdőből, csepőtéből, bokorból mi sem maradt benne, eltűnt édes illatú mezője, el a madárcsivitelés. Hogy ez idegen paysage-t tekingetém, orcám előtt csúf donga röpüle, soká hessegetém, mire eltűnt végre. Fölhágott a Nap az ég negyedére. Gyepes felé nézvén csudálkozom egy hajó közalgésén. Túzipára hajtja, akárha alant az opálszín Temze folya, s ama hajón utolsó hajózásom tenném az ifjúkor zsenge üdőjében. De nem! Az emlényből átrezgék a valóba, vissza a dombikóra... térdemen füzetkém, bevégzetlen szerény-kém, s a maradék lapokra téntám utolsó cseppjével ezeket vetém: zene szól a Túlnani Törvények Terén, hegedű, gordon lelkes zöndítése, s ó, mitől fülem rég elszokott, hibátlan hangegyenben, mintha ösmeretlen cantus avicum lenne, bús hangosfa, süvöltő síp, tömlős furollya hangicsál ama zöngkötésbe, klarinét sívása rezdül mellembe, fürge vonók játsza-nak ösmerős zene pontos ütenyére. Hiszen ez Wolfgang zenéje! Szétvi-

gyázok a messzi természetűre: flotta közelg lassan, fölhők lebegése. Díszes gálya, fölvonva mindenik ivoire-szín vitorlája, pedig szélcsönd van, serényen csipkézi a vizet az evezők csapása, és a százhuszonöt, kétszer is megszámlálám, százhuszonöt chiourne rab láttán elijedek: akárha volna a csicsói pokolkerék! És a galérián fönséges Ferencünk fejének fölötte hosszú sátor árnyékolja a tábort, mely az chenalásást rendelé s intézé sürgetve, és hogy közelg az gálya, a figyelő mind tisztábban látja: üres az arany trón, ugyan áll mellette az güblis házból tíz-húsz poltron, kiknek a Fürtfejű folyvást magyarázva szertemutat a sárga sivárságba, mi a zöld mezőből lett vala léssen, s ők, mint billegető madár a friss barázdában, ugyan bólingatnak a kopár körlátványra. És ama császári gályán a muzsikások egyre csak gyúrják, nyirettyűjüket nemfáradón nyúzzák, hangmesterségüket a fúvósok s a perge dobok ugyan fitogtatják, akárha e zene szívdobajlásnál is fontosb lenne. És roseus ruhában az üvegkorongos bétsi asszony a kar főmuzsikása! Házában én személyemnek is vala sok divatos piéce csudálása. Égkékbéli ének csordogálása. Jól ösmerem, ez a nagy zenész Mása halk harmonikázása! És hat kisebb közelg ama gálya nyomába, és mindeniken lenn evezős rabok, fönn hangicsálás, dobszó és nyirettyű és némi dallás és pudros hölgyek és copfos fejek s néhány parókás. És széles dereglyéken utaznak a fizettek, orcájukat is tisztán látom innen. Csak az Inzsellér sehol sincsen! Sem sátor alatt, sem hajó közepében, pedig Szent György napján a Fodrász az Chenal martján látta, amint a fölhőket számlálta, noch neune Tage, mein Bruder, noch neune, hajtogató folyvást. Bizton az Inzsellér volt, állítá a Fodrász, bizton ő, nem más. Hat dunai gálya és két fregatt – ezeken hajcsárok, spiónok és polizeiók utaznak –, és számtalan csolnak és négy fürge monera legvégén a sornak, ennyiből áll a csinos hajóhad. Mi oka, hogy eme triumphusban nincs helye az Inzsellérnek? És alant változik a látmány: másfajta csolnakok vonulnak most már százszám, az elsőben sováblegény Ambrosz és trombitás Rézmán és a kalugyer és mind, kiket Sápérdnél eltemetének, és – ők is a csicsói hantok lakói lennének? – látom búbját Prepelica Jóvó és a Hentes fejének, és ott ül a franc rég holt Lázár balján, lábán a klumpám, és mögöttük a csicsói és a kői hantolóhelyek lakója mindahány, utaznak az csolnakokon némán, trombitáját szorongatja Rézmán, s keresem köztük a fiam, kit – nevét se tudván – elveszejték a Nagy Chenal martján, s hogy kiáltok érte, senki meg nem hallja, se föl nem néznek az Angyalos dombra, másféle üdőben járónak tűnik ama ladikok siklása. De nem ugyan a rabok marton vonulása! Nékiük a gáttóltesen jelöltetett az út. A vízi menet pedig már a messzibe nyúlt, és Mása muzsikája is elmúlt, de még döngeti dombom alatt a földet az ásózók

lába a régi battutára, sebhedtek és töröttek dőlöngéznek a tympanumok lassú bumm-bamjára, legvégül a Koldus, ordétásom nem hallja, kalimpálásom ő sem veszi észre, pedig ő az, ösmerős a bicegése. És elhal a dobogás, miként elszűnt Wolfgang zenéje, és súlyos nagy csend szakad a helyére, és utazik ama csend az Chenal vizén a véghetetlenségbe. Mi mást tehet az itt rekedt rab magányfélelmében? Még egyszer körültekint ez világnak fölébe. És kapaszkodám szétfigyelni, kapaszkodám ez Nagy Kerékműre, ide, a legtetejére... én rabfigyelő, ki egyszer sem mertem felmászni e masina szíjkötelékébe, rabtársim körébe, lábítót taposni, míg nem beleveszünk az üdők végtelenébe, hol elszűnünk mind és szintúgy ez a Chenal... látni ama...

(Az írás, mely Lothár szépapámtól származik, itt megszakad. A feltételezhetően a Fodrász kezétől eredő, balra dőlő fekete betűkkel írt, nehezen olvasható alábbi sorokat kapkodva vetették papírra.)

LotarTársam az ünepéjen az gyeppeiKerékre felmásza es hegyirül zuhanva az régi pocsollya helyén halállát lellé. Füzetkéjít es téntás Tolát mit az figyelő dombikon szétszóra Téntát nem találék otan Tiszteletel felszedém es most fíjút keresni igyekvém. Szándokom röndbeböcsületbe mindent átaladni nékie Lotar Baráttom es az építkezés mindenideirt emlényinek örzése céljaul. A fíjút ezen oldallak további vigyázására es a rajtok irottaknak törzsök minden maradékának ösmeretébe adására köttelevén ez könyvecskét nékije lelkire bizom Ali aga fíja Kemal 2Maj ano ezer nyocszazketediken Angyallos domb tetejen

